radiniais. Trasos ŠV sienelės 8 metre fiksuotas XIX a. pastato pamato fragmentas. Pastatas stovėjęs galu į dabartinę Vytauto gatvę, t. y. buvo orientuotas R–V kryptimi. Toks pastatas pirmą kartą yra pavaizduotas 1821–1822 m. Trakų miesto ir ganyklų tikrosios būklės plane. Dabar dar stovintis namas statytas XX a. I pusėje (iki 1935 m.). Likusioje trasos dalyje kultūrinis sluoksnis suardytas arba išvežtas įrengiant XX a. pabaigoje asfaltuotą automobilių stovėjimo aikštelę prie gyvenamojo namo Gėlių g. 2 ar įrengiant įvairias komunikacijas.

V. Kudirkos g. 8 žvalgymai vykdyti kasant 11,7 m ilgio trasą vandentiekio tinklams įrengti. Tyrimai atlikti 14,5 m^2 plote. Trakų gatvės trasa atsirado dar XV a., kaip žiemos kelio trasos tęsinys, sujungęs kelią nuo Alytaus, Aukštadvario su tada pagrindiniu miesto keliu ir keliu į Vilnių – Didžiuoju keliu (dabar Birutės gatve). Nagrinėjamoje atkarpoje Trakų gatvė yra išlaikiusi ankstesnę trasą. V. Kudirkos gatvės trasa susiformavo XIX a. ir buvo vadinama Mokyklos gatve, kadangi ji ėjusi nuo dabartinės Vytauto gatvės link Mokytojų seminarijos, buvusios Totoriškių ežero pakrantėje. Tyrimų metu rasti pavieniai XVII–XIX a. buitinės keramikos fragmentai, kadangi kultūrinis sluoksnis tiriamoje teritorijoje sunaikintas statant daugiabutį namą bei įrengiant įvairias komunikacijas bei Trakų gatvės sankasą.

The field evaluation in Trakai

In 2012, an excavation and a field survey were conducted on the plots at Vytauto St. 12, Vytauto St. 67, and V. Kudirkos St. 8 in Trakai Old Town.

Several cultural layer horizons, the earliest of which dates to the 16th – first half of the 17th century were found in the 10 m^2 area excavated at Vytauto St. 12. It is likely that the structures that stood at this site during this period were destroyed in the spring of 1655 during the war with Russia. The stone paving found at a depth of 90 cm below the surface of the entrance should be assigned to the 18th–19th-century. If may be connected with a residential home that stood on the grounds in the 18th – early 19th century.

A 19th–20th-century cultural layer with isolated coeval finds was discovered during the excavation (40.5 m^2) at Vytauto St. 67. A fragment of a 19th-century building foundation was recorded in the eighth metre of the NW wall of the trench.

Isolated fragments of 17th–19th-century household pottery were discovered during the excavation (14.5 m^2) at V. Kudirkos St. 8.

UKMERGĖ

Gediminas Jonutis

Ukmergės senamiestis piliakalnio aplinkoje

2012 m. birželio–rugsėjo mėnesiais archeologiniai žvalgomieji tyrimai atlikti Ukmergės senojo miesto vietos (UK 2990) ir Ukmergės piliakalnio teritorijose. Tyrimai vyko Ukmergės piliakalnio ŠV–Š–ŠR papėdėse bei abipus šalia tekančio Vilkmergėlės upelio. Šioje vietoje buvo planuojami I etapo aplinkos tvarkybos darbai pagal techninį projektą „Ukmergės miesto viešosios turizmo infrastruktūros vystymas“. Tyrimų vieta pateko į dviejų kultūros paveldo objektų teritoriją. Dalis, priklausanti Ukmergės senojo miesto vietai, tai – dešiniajame Vilkmergėlės krante išlikusios „žydų pirties“ griuvėsiai,

prie kurių iš PR pusės buvo suformuota apie 128 m² betoninė aikštelė. Kiek tolėliau įrengtas medinis tiltelis. Suformuoti Vilkmergėlės upelio šlaitai gana statūs, 45–60° kampo. Senojo miesto teritorijoje, kairiajame Vilkmergėlės krante, upelio šlaitai nuožulnesni, apie 30°. Tyrimų vietos dalis, priklausanti Ukmergės piliakalnio teritorijai, tai kairiajame Vilkmergėlės krante iš PV į ŠR einantis takas, prie kurio ŠR taške buvo suprojektuotas dar vienas takas, lanku kylantis palei Š–ŠR piliakalnio papėdę.

Žvalgomųjų tyrimų metu maždaug 3500 m² plote buvo ištirta 18 šurfų (74 m²), žvalgyta apie apie 750 m² (bendras tyrimų plotas – apie 824 m²). Nustatyta, kad tirtame plote vyrauja 0,35–2,7 m storio natūralaus susiklostymo supiltiniai, neretai maišyti XVIII–XX a. datuojami kultūriniai sluoksniai. Iki 42 cm storio archeologinis sluoksnis, datuojamas XVIII a., aptiktas šurfe 3. Žvalgymų vietos 2 fiksacijos vietoje 2 jo storis siekė 35 cm. Čia sluoksnis aptiktas ties „žydų pirties“ pamatu. Maišytas XIX–XX a. datuojamas kultūrinis sluoksnis su pavieniais XVII–XVIII a. radiniais aptiktas šurfuose 1, 4, 5, 11–16. Likusiuose šurfuose ir Š–ŠR piliakalnio žvalgymų vietoje 1 vyravo XIX–XX a. datuojami sluoksniai.

Didžiąją dalį tyrimuose surinktų radinių sudarė XVIII–XX a. buitinės keramikos fragmentai, rasta keletas koklių fragmentų, tarp kurių XVII–XVIII a. datuojama matrica, skirta koklių gamybai, 18 XVIII–XX a. monetų, du geležiniai XVII–XVIII a. pentinai ir kt. Tyrimų metu taip pat aptikta architektūrinių struktūrų: akmenų grindinių, statinių liekanų. Šurfuose 1, 3–10, 12, 17 aptiktos architektūrinės struktūros datuotinos XIX–XX a. Tai daugiausia XIX–XX a. I pusės šių vietų intensyvios urbanizacijos palikimas (1 pav.).

1 pav. „Žydų pirties“ pastato dalis (apačioje kairėje) ir piliakalnio Š papėdės užstatymas XX a. I pusėje iš P (Šakienė J., Ukmergė. Trys matymai, Ukmergė, 2005)

Fig. 1. Part of the 'Jewish sauna' building (bottom left) and the development of the hillfort's N foot in the first half of the 20th century, as seen from the S

2 pav. Žvalgymų vietoje 2 atkasti „žydų pirties“ griuvėsiai iš PR. G. Jonučio nuotr.

Fig. 2. The rubble from the 'Jewish sauna' unearthed at the survey site, as seen from the SE

Su technikos pagalba atkasinėjant būsimos pagal techninį projektą suplanuotos estrados vietą ir dėl sudėtingų grunto savybių nebaigtų šurfų 8, 10 periferiją, aptikta „žydų pirties“

3 pav. Iškarpa su pažymėta Ukmergės piliakalnio vieta iš 1811–1817 m. miesto plano (Rytų Europos žydų kultūros ir istorijos tyrimų centro Vilniuje rinkiniai)

Fig. 3. An excerpt from the 1811–1817 city plan with the Ukmergė hillfort site marked

griuvėsių išlikusi požeminė dalis (pamatai, patalpų grindys) (2 pav.). Jos konstrukcijos neabejotinai siejasi su išlikusia antžemine „žydų pirties“ dalimi. Sprendžiant pagal XIX a. Ukmergės miesto planus ir šurfuose 3–7 aptiktas konstrukcijas, „žydų pirties“ išplanavimas buvo stačiakampio formos, maždaug 40x17 m dydžio (ilgėjantis nuo dabartinės Utenos gatvės). Tiesa, pastato išplanavimas per beveik du amžius greičiausiai keitėsi, pristatant ar nugriaunant tam tikras dalis, bet iš esmės išlaikyta stačiakampio forma, einanti PV–ŠV kryptimi.

Atkastų pamatų plotis siekė 90 cm. Jie krauti iš įvairaus dydžio akmenų (20x30–60x70 cm), rištų kalkiniu skiediniu, vietomis į tarpus dedant skaldytų akmenų. Ant kai kurių pamatų išlikę sienų fragmentai, mūryti iš 25–26,5x12,2–13x 5,5–6,5 cm dydžio plytų. Griuvėsių ŠR dalyje patalpos dengtos dirbtinio rausvo nugludinto smiltainio plokštėmis, PV – betonuotos. Pačiame griuvėsių gale, ŠR pusėje, aptikta betoninių stačiakampio formos konstrukcijų – bortelių, dengtų tuo pačiu rausvu smiltainiu. Griuvėsių PV dalyje aptiktas iš sienos kyšantis metalinis vamzdis, pristatyta ventiliacijos (?) anga, patalpose matyti buvusi vandens nutekėjimo anga su grotelėmis, tualeto ar dušo vieta.

Iš istorinių, kartografinių šaltinių žinoma, kad nuo pat XIX a. pradžios teritorija, patenkanti į šių tyrimų arealą, buvo gana smarkiai urbanizuota. Čia daugiausia gyveno žydai. Vadinamoji „žydų pirtis“ – vienas pirmųjų paminėtų mūrinių pastatų Ukmergėje. Mūrinė žydų pirtis minima 1812 m. Spėjama, kad ji galėjo kartu būti ir žydų maldos namai (vadinamieji „Vežikų“), juolab kad pagal žydų tradiciją, maldos namuose būdavo rengiama mikva (religinio apsiplovimo vieta). Po 1877 m. Ukmergę nusiaubusio didelio gaisro miestas gana greitai atsikūrė ir 1897 m. minimi net 47 maldos namai (iki gaisro jų skaičiuota mažiau nei pusė). Tai susiję ir su staigiu žydų pagausėjimu XIX a. pabaigoje (žydų skaičius nuo 1798 iki 1889 m. išaugo daugiau nei 4 kartus (iki 9034 gyventojų).

XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje turtingesnieji miesto gyventojai namus statėsi dabartinėse Vytauto ir Kęstučio gatvėse. Neturtingų žydų kvartalas chaotiškai plėtėsi prie piliakalnio, kairiajame Vilkmergėlės krante. 1938 m. tvarkant Piliakalnio, Vytauto, Vilniaus ir Kalėjimo gatves, šioje vietoje buvo nugriauta apie 50 lūšnų, kuriose gyveno 49 žydų šeimos (30 iš jų kreipėsi pašalpos). Remiantis šiais duomenimis galima teigti, jog maždaug šioje vietoje, šiek tiek atokiau nuo centro, buvo žydų vargšų kvartalas.

Sprendžiant pagal radinius, XIX a. Ukmergės planus (3 pav.) ir architektūrinę analizę, „žydų pirtis“ galėjo būti pastatyta XIX a. pradžioje. Deja, išskyrus šurfą 3, dėl šioje vietoje vyraujančio gruntinio vandens nepavyko pasiekti pamatų apačios. Nuo paviršiaus iki apatinio juodžemio vyraujantys kultūriniai sluoksniai datuojami XIX–XX a., juodžemis – XVIII–XIX a. Taigi gali būti, kad „žydų pirtis“ čia statyta pamatus įkasant į XVIII a. kultūrinį sluoksnį.

Apibendrinant tyrimų rezultatus, galima teigti, jog šioje Ukmergės senojo miesto vietos ir Ukmergės piliakalnio dalyje archeologinis sluoksnis daugelyje vietų sunaikintas dėl intensyvios urbanizacijos ir ūkinės veiklos, vykdytos čia XIX–XX a. Šį teiginį taip pat pagrindžia XIX–XX a. istoriniai duomenys ir foto medžiaga.

Ukmergė Old Town in the vicinity of the hillfort

During the 2012 field evaluation at an Ukmergė Old Town site and on the grounds of Ukmergė hillfort, 74 m^2 were excavated in a roughly 3500 m^2 area and 750 m^2 surveyed. It was determined that 0.35–2.7 m thick, naturally formed fill layers and frequently mixed 18th–19th-century cultural layers predominated in the evaluated area. The remains of 19th–20th-century structures (the underground part of the rubble from the 'Jewish sauna' (Figs. 1–3) and the remains of other buildings) were discovered. The bulk of the collected finds consisted of fragments of 18th–20th-century household pottery, but several stove tile fragments, including a 17th–18th-century matrix used for producing tiles, eighteen 18th–20th-century coins, two 17th–18th-century iron spurs, etc. were also found. The cultural layer in many places at this Ukmergė Old Town site and part of Ukmergė hillfort had been destroyed due to the intense urbanisation and economic activities that occurred there during the 19th–20th centuries.

UTENA

Dalius Ribokas

Tyrinėjimai Utenoje

2012 m. liepos mėnesį UKM vykdė žvalgomuosius tyrimus Utenos senojo miesto vietoje (UK 27626), ties rekonstruojamu administraciniu pastatu Utenio aikštė 7, rugsėjo mėnesį – Bažnyčios g. 7, dujotiekio įvado tranšėjos vietoje.

Utenio aikštėje 7 buvęs gyvenamasis namas, pastatytas po II Pasaulinio karo. 1999–2003 m. šio straipsnio autorius ties šiuo pastatu tyrė elektros kabelių tranšėjas. Į PR nuo pastato aptiktas iš dalies suardytas XV a. II pusės – XX a. pradžios kultūrinis sluoksnis, į PV ir ŠV nuo pastato – suardytas XVI–XIX a. kultūrinis sluoksnis.

2012 m. buvo tiriamos perkeliamų elektros kabelių tranšėjų ir suprojektuotų priestatų pamatų gręžtinių polių vietos. Į ŠR nuo pastato iškasti trys 1,5x1,5 m (2,25 m^2) dydžio šurfai 1–3, į PR nuo pastato iškasti trys 1 m^2 dydžio dydžio šurfai 4–6. Po to žvalgyta senosios kabelių tranšėjos vieta ir tirta naujosios kabelių tranšėjos vieta (1 pav.). Šurfais Utenio aikštėje 7 buvo ištirtas 9,75 m^2 plotas.

Šurfas 1 iškastas 1,8 m į ŠR nuo pastato ŠR kampo. 62–68 cm gylyje prasidėjo 28–94 cm storio XVI–XIX a. pabaigos kultūrinis juodas smėlingas kultūrinis sluoksnis su žiestos keramikos, fajanso, porceliano, stiklo šukėmis